

MIKLÓS PÉTER

A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUM HATÁSA A MAGYAR KATOLICIZMUSA

1. Bevezetés

A trianoni békediktátum nem csak gazdasági, politikai és társadalmi hatásait tekintve volt tragikus a magyarság számára, de érzelmileg is, s mind a mai napig meghatározza és átítatja nemzettudatunkat és magyar identitásunkat. A magyarság minden kisebb-nagyobb közösségének – településnek, szakmai csoportosulásnak, családnak stb. – volt és van traumatikus élménye és emléke az 1920. június 4-én hazánkra kényszerített békeszerződésről.¹ Nem kivétel ez alól a katolikus egyház sem.

2. Egyházkormányzati kérdések Trianon után

A trianoni békével megszűnt a történelmi Magyar Királyság. Az állam területe egyharmadára, lakossága mintegy hatvan százalékára csökkent, a magyaroknak pedig több mint egynegyede a határokon kívülre került. Számos gazdasági erőforrást – például a szénbányák esetében – részben, vagy – például az aranybányákat – teljes egészében elveszítette.² A trianoni ország lakosságának csaknem kilencven százaléka magyar nemzetiségű volt. A legnagyobb felekezet pedig a katolikus egyház volt, amely hívei között a lakosság kétharmadát tarthatta számon. A Magyarországon élőknek a reformátusok huszonegy, az evangélikusok hat, az izraeliták öt százalékát tették ki, míg két nagy történelmi felekezet – az ortodoxok és az unitáriusok – aránya egy százalék alá süllyedt a megváltozott határok között.³

- 1 Lásd bővebben: Vizi László Tamás (2016): A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010). CEPoliti. Budapest.
- 2 Vö. Gulyás László (2010): Trianon hatása a Kárpát-medence régióinak fejlődésére. Közép-európai Közlemények, 2010/3. szám. 140–147. old.
- 3 Lásd bővebben: Balogh Margit – Gergely Jenő (1993): Egyházak az újkori Magyarországon. 1790–1992. Kronológia. História – MTA Történettudományi Intézete. Budapest.; Balogh Margit – Gergely Jenő (1996): Egyházak az újkori Magyarországon. 1790–1992. Adattár. História – MTA Történettudományi Intézete. Budapest.

A legnagyobb magyarországi felekezet tehát a katolikus volt. S bár az egyházi infrastruktúra a megcsonkított ország területén – elsősorban a hatalmas vagyonnak köszönhetően (hiszen a maga több mint egymillió katasztrális holdnyi földtulajdonával a katolikus egyház a legnagyobb birtokosnak számított) – zavartalanul működhetett (így a püspöki központok, a plébániák, a szerzetesi közösségek, valamint az oktatási, egészségügyi és szociális intézmények stb.), a katolicizmusnak Trianon következtében számos kihívással kellett szembenéznie.⁴

Ezek közül a legkomolyabb problémát az egyházkormányzati kérdések jelentették. Teljes terjedelmében a trianoni ország területén mindössze négy egyházmegye (a veszprémi, a váci, a székesfehérvári püspökség és az egri érsekség), valamint a pannonhalmi bencés apátság egyházmegyéje – amely közvetlenül az Apostoli Szentzséknak volt alárendelve – maradt. A többi egyházmegye területét szétszabdalták az új határok.

Ebben a helyzetben az állam- és közigazgatási határok által megosztott egyházmegyék híveinek lelkipásztori ellátására és az egyházi intézmények zavartalan működtetésére különösen nagy hangsúlyt helyeztek a területileg illetékes főpásztorok éppúgy, mint az Apostoli Szentzsék. Róma az ordinárius nélkül maradt területekre apostoli adminisztrátorokat nevezett ki, akik, ha a püspök liturgikus és rituális funkcióit nem is tudták helyettesíteni, egyházkormányzatilag legalább betöltötték az irányítói feladatokat a hierarchiában.

Ezzel párhuzamosan a katolikus egyház vezetői tárgyalásokba kezdtek a magyar állammal való diplomáciai kapcsolatok fölvételéről, amely igen hamar be is következett. 1920 júliusában Horthy Miklós kormányzó már ki is nevezte gróf Somssich József egykori külügyminisztert Magyarország vatikáni követévé és meghatalmazott miniszterré.⁵ Nem sokkal később, 1920 augusztusában XV. Benedek pápa kinevezte Lorenzo Schioppát justinianopolisi címzetes érsekké és magyarországi apostoli nunciussá, akit pár hét múlva püspökké is szenteltek. A Szentzsék első, az önálló magyar állam területére delegált képviselője 1920 októberének első napjaiban érkezett meg – Bécsen és Esztergomon keresztül hajóval – Budapestre. Ez az akkor szerveződő önálló magyar külpolitikának és a magyar diplomáciai hálózatnak – korábban ugyanis a külügy az

4 Lásd bővebben: Gergely Jenő (1997): A katolikus egyház Magyarországon. 1919–1944. Pannonica Kiadó. Pécs. 33–91. old.

5 Érszegi Márk Aurél (2015): Magyarország és a Szentzsék diplomáciai kapcsolatfelvétele 1920-ban. In: Fejérdy András szerk. (2015): Magyarország és a Szentzsék diplomáciai kapcsolatai. 1920–2015. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség – Balassi Intézet – Római Magyar Akadémia – Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány. Budapest-Róma. 75–84. old.

Osztrák–Magyar Monarchia „közös ügye” volt – nagy sikere volt, s hozzájárult a trianoni Magyarország nemzetközi szintén való megjelenéséhez.⁶

Ezzel párhuzamosan az Apostoli Szentsték fölvetette a kapcsolatot a trianoni magyar állam szomszédos országaival is, s a katolikus egyház érdekeit – első sorban a felekezeti földbirtokok, valamint oktatás és sajtó ügyeit – képviselve igyekezett a viszonyokat rendezni.

Merőben más volt azonban a helyzet Csehszlovákia, illetve Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-től Jugoszlávia) esetében. Az előbbinek köztársasági államformája volt, s a közép-európai régió talán leginkább demokratikus, alkotmányos politikai berendezkedését tudhatta magáénak, ráadásul – a Samuel P. Huntington által később leírt fogalmak szerint⁷ – a nyugati keresztény civilizációhoz tartozott. Ezzel szemben a román és a délszláv állam királyság volt, amely országok az interbellikus időszakban diktatórikus formát is öltöttek.

Sőt ebben a két szomszédos államban – annak ellenére, hogy Románia többnemzetiségű és többvallású ország volt, akkori déli szomszédunk pedig a nyugati, az iszlám és ortodox világ érintkezési zónája – a görögkeleti egyház volt a politikai vezetés által preferált vallási közösség és felekezeti intézményrendszer. A katolikus egyház római vezetése a két háború közötti években sorra megkötötte a megállapodásait, illetve fölvetette a diplomáciai kapcsolatait a kiantant államokkal: 1927-ben Csehszlovákiával, 1929-ben Romániával, 1935-ben pedig Jugoszláviával (ez utóbbi nem lépett életbe, mert a jugoszláv parlament nem ratifikálta).

Az 1918-ban létrejött csehszlovák állam része lett a magyar Felvidék is, amelynek területe katolikus egyházkormányzatilag a magyar egyház, s végső soron az esztergomi érsek – Trianon idején Csernoch János hercegprímás, aki korábban a csanádi egyházmegye élén állt 1908 és 1911 között – joghatósága alá tartozott. Ennek ellenére a csehszlovák kormány követelésére az Apostoli Szentsték lecsérélte a magyarajkú főpásztorokat és helyüket szlovák püspökökkel töltötte be.

XV. Benedek pápa 1920 decemberében Jan Vojtaššákot szepesi (az elhunyt Párvy Sándor helyére) Karol Kmetkót nyitrai (a lemondásra kényszerített

6 Hamerli Petra (2017): A Trianont követő „zűrzavar” Lorenzo Schioppa apostoli nuncius szemével (1920. október–december). Egyháztörténeti Szemle, 2017/2. szám. 80–96. old.

7 Huntington, Samuel P. (2005): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Ford.: Pusztai Dóra – Gátsity Mila – Gecsényi György. Európa Könyvkiadó. Budapest. 2005. 13–117. old.

Batthyány Vilmos gróf székébe), Marián Blahát pedig beszercebányai (a lemondott Radnai Farkas helyett) püspökké nevezte ki. Batthyányt és Radnait már 1919-ben kiutasították az országból a csehszlovák hatóságok azzal az indokkal, hogy nem tudnak szlovákul. A Szentatya a Körmenden – unokatestvére, Boldog Batthyány-Strattmann László herceg birtokán – letelepedett Batthyány Vilmosnak a címzetes cyrrhus-i érseki, míg a Sümegen – a veszprémi püspöki nyaralóban élt – Radnai Farkasnak a címzetes auxumi érseki méltóságot adományozta.⁸

A Rómával egyesült és a pápa joghatósága alá tartozó görög szertartású katolikus egyházszervezetet is érintette Trianon. Papp Antalnak, az ungvári székhelyű munkácsi görög katolikus püspökség főpapjának szintén távoznia kellett az akkor Csehszlovákiához tartozó Kárpátaljáról. XI. Piusz pápa 1924 júliusában fölmentette a munkácsi püspöki székből, s címzetes küzikei érseként kinevezte a Miskolci Apostoli Exarchátus kormányzójává. Novák István eperjesi görög katolikus püspök 1918 végén önként Budapestre távozott székhelyéről a csehszlovák megszállás ellen tiltakozva, majd 1920-ban a pápa kérésére lemondott.⁹

3. A csanádi egyházmegye helyzete

De nem volt jobb a trianoni békediktátum okozta helyzet a csanádi egyházmegye esetében sem, hiszen a történelmi Magyarország 1918 végi fölbojlása következtében a délkeleti vármegyékre kiterjedő püspökség területi integritása is megszűnt. Az ezt az állapotot jogilag is rögzítő, 1920. június 4-én megkötött szerződés értelmében a csanádi püspökség hivatalosan is három állam – Románia, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Magyarország – területére került.

Az akkor még Temesvár székhelyű egyházmegye területének hatvanegy százaléka (24 963 négyzetkilométer) került Romániához 154 plébániával és több mint félmillió hívővel. Az újonnan létrejött délszláv államban a csanádi püspökség huszonhat százaléka (9 387 négyzetkilométer) maradt. Az ott élő több mint kétszázezer katolikus lelkipásztori ellátását 62 plébánia végezte. A trianoni Magyarországot mindössze az egyházmegye területének tizenhárom százaléka

---

⁸ Gergely Jenő (1997) 21–61. old.

⁹ Pirigyi István (1990): A magyarországi görög katolikusok története. 2. köt. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola. Nyíregyháza. 81–82. old.

(562 négyzetkilométer) illetve. A magyarországi 33 plébánián működő papság százkilencvenezer hívőt szolgált.

XI. Piusz pápa *Solemni conventione* kezdetű apostoli konstitúciójával 1930 júniusában a Romániához került részen megalapította a temesvári püspökséget, amelynek élére október 16-án Pacha Ágostont nevezte ki. A hivatalába november végén beiktatott főpásztor gyorsan megszervezte az új egyházmegye területét, létrehozván nyolc főesperességet és tizenhat esperesi kerületet. Napjainkban a székelyföldi származású Pál József Csaba a temesvári püspök.¹⁰

A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került rész – a bánati apostoli kormányzóság – ordináriusa előbb a csanádi püspök, majd a belgrádi érsek lett, akik helynökké előbb Kovács István, később Szabó Márton nagybecskereki plébánost neveztek ki. A Szentatya 1972-ben állította föl a nagybecskereki püspökséget, amelynek része lett az egykoron a csanádi egyházmegyéhez tartozó terület is. Jelenleg Német László verbita szerzetes a főpásztor.

A Magyarországhoz került résznek Szeged lett a központja, amely 1923 óta gyakorlatilag, 1931-től pedig jogilag is a csanádi egyházmegye székhelye. A Trianon után előállott helyzetben ezen egyházmegyéé az egyetlen eset, amikor a püspök is elhagyta a székhelyét, s ezzel párhuzamosan a püspökség központja is megváltozott, hiszen a megmaradt állam területére került.

4. Glattfelder Gyula tevékenysége

Glattfelder Gyulát 1923 márciusában a román hatóságok arról értesítették, hogy két napja van elhagyni az állam területét. Ezt megelőzte, hogy a püspök követelte a romániai katolikus egyházi birtokok sértetlenül hagyását – vagyis, hogy ne vegyék őket igénybe a romániai földreform során – annak érdekében, hogy az egyházi intézmények (a plébániáktól az iskolákig) működésének anyagi alapjai biztosítva legyenek. Erre reagálva a román kormány kérte a pápát a csanádi püspök leváltására, valamint kezdeményezte a katolikus lelkészek és pedagógusok fizetéséhez való állami hozzájárulás megszüntetését és a katolikus egyházi személyek hadkötelezettségének eltörlését. Glattfeldernek – akit 1918 végétől 1923 tavaszáig a romániai magyarság és katolicizmus egyik vezéralakjának tartottak – XI. Piusz pápa azt az utasítást adta, hogy hagyja el Romániát és püspöki mül-

¹⁰ Merényi-Metzger Gábor (1996): Pacha Ágoston püspök. Agapé Kiadó. Szeged. 5–58. old.

tóságának és székének megtartása mellett helyezze egyházmegyéje székhelyét Magyarországra.¹¹

A csalódott és elkeseredett – de nemsokára Szegeden új otthonra talált és a városban egyházmegyei központot kiépített – Glattfelder 1923. április 3-i pásztorlevelében búcsúzott Romániához került híveitől. Ebben – többek között – az alábbiakat fogalmazta meg.

*„Az Apostoli Szentszék rendelkezése értelmében eltávozom püspöki székhelyemről egyházmegyéink magyarországi kis szegletébe. Kötelességem leszögezni, hogy a köztünk fennállott jogi kapcsolat nem az anyaszentegyház óhajára, hanem időben lett világi erőtenyezők kényszerítésére szakadt meg. A jövő erőszak megelőzésére óvásul ünnepélyesen ki kell hirdetnem, hogy azok a vádak, melyeket az érzelmek mélységeibe lebocsátkozni és a nagy távlatokat megnyitó történelmi magaslatokra felemelkedni nem tudó emberi rövidlátás emelt akár ellenem, akár zaklatott papságom ellen, valótlanok és igazságtalanok. A katolikus papság a viszonyok minden változása ellenére kétségtelenül önzetlen hűséggel ragaszkodik nemzeti sajátosságaihoz és eszményeihez. A népet, amelyből származik, megtagadni, a bölcsödalt, amely gyermekálomba ringatta, elfelejteni nem fogja. Aki ezt megérteni nem elég emelkedett gondolkodású, lehet hatalmi tényező, de a civilizáció és a szabadság ellensége s ezért hatalma sem visszfényre az örökkévalóságnak, hanem hordozója az enyészetnek. Akik azt kívánják az elnyomottaktól, hogy bilincseiket örömdal közt rázzák és kizsákmányolók nagylelkűségét magasztalják, azoknak az ókori kelet satrapái [a nagyhatalmat kiszolgáló és képviselő helytartói] és szolganépei közt kell a lelkek békéjét keresni, de ne csodálják, ha szabad és civilizált népek eszményeinek önérzetes hordozói félreállnak s átengedik a történelem formálását olyanoknak, kik nem lélekkel, hanem pörölyvel és dinamittal dolgoznak. De nyilvánvaló lesz, hogy Krisztus anyaszentegyházán nemcsak földi hatalmasok, nemcsak történelmi alakulatok, de a pokol kapui sem vehetnek erőt!”*¹²

11 Miklós Péter (2003): Az egyházmegyei központ kiépítése Szegeden. 1923–1941. Egyháztörténeti Szemle, 2003/2. szám. 86–99. old.; Miklós Péter (2021): Temesvártól Szegedig. Trianon hatása a csanádi egyházmegye életére és Glattfelder Gyula püspök tevékenységére. In: Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc szerk. (2021): Lokális Trianon. 1. köt. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben. 1919–1920. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 185–197. old.

12 Zombori István (2010): Glattfelder püspök és a csanádi püspökség Szegedre költözése. 1918–1923. In: Zombori István szerk. (2010): A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok. Studia Historica 13. köt. Móra Ferenc Múzeum. Szeged. 180–181. old.

Romániából távozáván¹³ – rövid makói és budapesti tartózkodás után – Glattfelder Gyula 1923. március 28-án érkezett meg Szegedre. A pályaudvaron a város és a helyi egyházi közösségek küldöttségei fogadták. Somogyi Szilveszter polgármester pedig rövid beszédben üdvözölte, amelyben emlékeztette Trianon utáni súlyos megpróbáltatásaira és köszöntötte, mint az egyházmegye alapító Szent Gellért püspök utódját. *„Most térjen meg szeretett püspök atyánk, főpásztorunk, ebbe a nyugodt városba. Kitárjuk előtte karjainkat, keblünket, szívünket. Mi nem bíztuk el sohasem magunkat a szerencsében, és bízó hittel, józanul ítéljük meg a sors csapásait, melyeket Isten mért reánk”* – mondta Somogyi.¹⁴

Glattfelder Gyula meghatódva fogadta az üdvözlést és válaszában a következőket mondta. *„Egy pillanatig sem kételkedtem abban, hogy Szeged város meleg szeretettel fogadja püspökét, de azért nem tagadom, hogy ez a szeretet, mely a mai napon megkoronáztatik, fájdalmat is okoz nekem. Fájdalmat okoz, mert nem zavartalan örömmel jöhettem ide, hanem nagy keserűség terhét hordva, vigasztalást és erőt méríteni. Fájnak a veszteségek, de reményemet le nem török. Érzem a veszteségek nagyságát, melyet a nemzettel együtt viselek, de él bennem a hit, él bennem a remény, vallásos meggyőződéselem és magyar nemzeti érzéselem azt súgja, hogy ami most van, az nem lehet örök.”*¹⁵

Glattfelder Gyula rögtön hozzálátott a csanádi egyházmegye szegedi központjának kiépítése csaknem két évtizedes munkálataihoz. A szegedi székesegyház elkészültéig a főpásztor a Szent Rókus templomot használta püspöki templomként. Az 1879-es árvíztől való megmenekülés emlékére tervezett Fogadalmi templom építése 1914 nyarán kezdődött meg, a bokrétaünnepélyt 1923 szeptemberében tartották, a kupola keresztjét pedig 1924 augusztusában helyezték föl. A mintegy négymillió pengős összköltségvetéssel épült templomot 1930. október 24-én, Szent Rafael arkangyal ünnepén Glattfelder püspök szentelte föl Szűz Mária, a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére.

A szegedi egyházmegyei központ és a csanádi egyházmegye papi utánpótlásának biztosítására hittudományi főiskolára is szükség volt. Az Apostoli Szent-szék egyetemekért és szemináriumokért felelős kongregációja 1930. augusztus 28-án hagyta jóvá a szegedi papnevelde alapszabályait (statútumait). Szeptemberben a jezsuiták vezetésével megindult az oktatás.

13 Bélteky József (1996) [Glück Jenő]: Sajtóvisszhangok Glattfelder Gyula temesvári püspöki működésének utolsó éveiből. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. 1996/3–4. szám. 137–153. old.

14 Szeged, 1923. március 29. 8. old.

15 Szeged, 1923. március 29. 8. old.

A harminchárom papnövendék szeptember 30-án költözött be: húsz csanádi, öt nagyváradai, három szatmári, három kassai és két rozsnyói egyházmegyes kispap. Az utóbbi két csonka egyházmegye nem vállalt részt az építés költségeiből, de az intézmény fönntartását támogatta, míg a nagyváradai és a szatmári püspökég – amelyeknek, ha központja nem is, de területének egy része Magyarország része maradt 1920 után – anyagilag is hozzájárult a szeminárium építéséhez. Glattfelder másnap, 1930. október 1-jén áldotta meg a szeminárium épületét.¹⁶

Az Apostoli Szentszék 1931. június 19-én a szegedi Fogadalmi templomot a csanádi püspöki székesegyház rangra emelte. Tíz évvel később, 1941. június 14-én Tiszteletreméltó XII. Piusz pápa fölállította a csanádi székeskáptalant a szegedi Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya katedrálisban. A székeskáptalan hat méltóságból: egy nagypréposti dignitasból és öt kanonoki stallumból állt. A testület 1942 januárjában kezdte meg működését.¹⁷

A káptalan megalapításáról Angelo Rotta címzetes thébai érsek, magyarországi apostoli nuncius 1941. július 7-én kelt levelében értesítette hivatalosan a csanádi püspököt. A nagyprépost kinevezésének jogát a pápa magának tartotta fenn, a többi kanonoki állás betöltésével pedig a megyéspüspököt bízta meg. *„Az Apostoli Szentszék ez intézkedése folytán – írta a nuncius – a csanádi egyházmegyének óhaja, hogy a többi egyházmegyéhez hasonlóan szintén legyen székeskáptalanja, megvalósul, de egyben teljesül Szeged városának régi vágya. A város közönsége még a világháború előtt kifejezésre juttatta kívánságát, hogy főegyházában társas káptalan létesüljön s annak részbeni javadalmazását is hajlandónak nyilatkozott vállalni.”*¹⁸

A székeskáptalan tagjait Glattfelder Gyula püspök 1941 decemberében nevezte ki, amikor is föloszlatta az 1923 és 1941 között működő ideiglenes tanácsadó és irányító egyházmegyei kormánytanácsot. Erről 1941. december 30-án tájékoztatta Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi minisztert. *„Az Apostoli Szentszék az egyházkormányzat ügyeinek kánonszerű elintézése céljából s az egyházmegyei papság előléptetési lehetőségeinek biztosítására a csanádi egyházmegye számára székeskáptalant létesített a Magyarok Nagyasszonyáról nevezett szegedi székesegyházban.”*¹⁹

16 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai: egyházigazgatási iratok. (SZCSPL PHEI) 60/1930.

17 Miklós Péter (2001): „Teljesül Szeged városának régi vágya.” Hatvan éves a szegedi székeskáptalan. Szeged, 2001/6. szám. 46–47. old.

18 Szegedi Új Nemzedék, 1941. július 13. 5. old.

19 SZCSPL PHEI 1500/1941.

A csanádi egyházmegye romániai részén maradt Glattfelder Gyula egykori (1913 és 1916 közötti) püspöki titkára, Fiedler István, aki 1930-tól az egyesített szatmári és nagyváradai egyházmegye püspöke volt. (A két egyházmegyét Trianon után többször egyesítették és szétválasztották. Napjainkban mind a kettő önállóan működik.) Egészen 1939 decemberéig, amikor is a Szentszék – a román kormány követelésére – lemondásra szólította föl. A romániai hatóságok azzal vádolták, hogy az autójában fegyvereket csempészett be Magyarországról. A hivatalos indoklás szerint kora és egészségi állapota miatt nyújtotta be lemondását.

Magyarország két világháború közötti és háború alatti területgyarapodásai során több lépésben visszakerült – igaz, csak 1944/45-ig – hazánkhoz számos egyházmegyei központ is, s ezzel több püspökség esetében részben, vagy teljes egészben a hierarchia is. 1938 novemberében a Felvidék déli sávja, 1940 augusztusában Észak-Erdély tért vissza nemzetközi szerződések keretében. 1939 márciusában a Kárpátalját, 1941 áprilisában pedig a Délvidék egy részét szállta meg a magyar haderő.

A nagyváradai püspökség trianoni magyarországi részén szolgált gyulai plébánosként báró Boldog Apor Vilmos vértanú (akit a megszálló szovjet katonák gyilkoltak meg 1945 áprilisában). 1941. január 21-én nevezte ki a pápa győri püspökké. Neve egyébként a főpapi székek betöltésekor már korábban is fölmerült. 1938-ban veszprémi segédpüspöknek, 1939-ben veszprémi, illetve szombathelyi püspöknek jelölték.

Apor püspökszentelését három főpap végezte a gyulai plébániatemplomban 1941. február 24-én: Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek, a szegedi születésű Czapi Gyula veszprémi püspök és Glattfelder Gyula csanádi püspök. A szertartáson a papi segédletről a Magyarországhoz visszacsatolt nagyváradai egyházmegye papjai és papnövendékei gondoskodtak. A nagyváradai püspöki szék ekkor – Fiedler István imént említett lemondása miatt – betöltetlen volt.²⁰

Glattfeldert Apor Vilmos 1941. február 4-én kelt levelében kérte föl: *„Azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok Nagyméltóságodhoz, hogy kegyeskedjék püspökké való szentelésemben mint egyik társ-szentelő közreműködni.”*²¹ A csanádi főpap elfogadta a fölkérést, s levélben válaszolt: *„Nagy örömmel vállalom a szentelő-püspöki tisztet, s buzgón fogok imádkozni a konszekráló hercegprímás úrral együtt Nagyméltóságod számára a főpapi kegyelmek gazdag ajándékaiért.”*²²

20 Miklós Péter (2002): Adatok Glattfelder Gyula és Apor Vilmos kapcsolatához. *Belvedere Meridionale*, 2002/3–4. szám. 137–144. old.

21 SZCSPL PHEI 314/1941.

22 Uo.

5. Kitekintés

Trianon után sok évtizednek kellett elteltie ahhoz, hogy a magyar katolikus egyházmegyéek határai idomuljanak a magyar állam határaihoz. Szent II. János Pál pápa 1993. május 30-án kelt *Hungarorum Gens* kezdetű apostoli konstitúciójával a magyar katolikus egyház szervezeti átalakításáról intézkedett. Mindezek kommentálására és a változások bejelentésére a magyar katolikus püspöki kar 1993. június 1-én pásztorlevelet adott ki, amelyben az alábbiakat rögzítette: *„Magyarország területében és népességi eloszlásában nagy változások történtek, amelyek lelkipásztori szempontból az egyházi szervezet átalakítását is megkívánták volna. A módosításokkal már előzőleg is többen foglalkoztak. A második világháború után Mindszenty József bíboros konkrét javaslatot terjesztett fel az Apostoli Szentszékhöz három új egyházmegye megalapítására. Az elmúlt időszak azonban nem tette lehetővé a rendezést. Tehát régóta sürgető kérdés megoldása indította az Apostoli Szentszékot arra, hogy a magyarországi egyházmegyéek határai a II. Vatikáni Zsinat előírásainak és a lelkipásztori szempontoknak jobban megfeleljenek.*

A rendezés lényeges szempontjai a következők voltak: a történelmi hagyományok megmaradjanak; Budapest egy egyházmegye keretéhez tartozzék; a túl nagy területű egyházmegyéek megosztásával könnyebbé válják a püspökök, a papok és a hívek közti személyes kapcsolatot; a kívánatos módosítások egyszerre történjenek meg; végül az egyházmegyéek kettős elnevezésével a történelmi hagyomány, illetve a jelentős városok kiemelését nyerjenek. (Ez az elnevezési mód nem csak a katolikus egyházban, hanem a polgári életben is szokásos.)”²³

6. Összegzés

A fentebb leírtakból következik, hogy a trianoni békediktátum számos – politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális stb. – következménye vizsgálatakor az egyházkormányzati és az egyháztörténeti dimenziót sem hagyhatjuk figyelmen kívül. A magyar katolikus egyházszervezetet súlyos veszteségek érték 1920-ban, amelynek megoldására – vagyis a főpapjuktól elválasztott katolikus hívek megfelelő lelkipásztori ellátására – mind az egyetemes és a magyar egyház vezetése, mind a hazai kulturális politikai vezetés nagy hangsúlyt fektetett. A csanádi egyházmegye esetében pedig egészen egyedi következménye volt Trianonnak,

23 Magyar Katolikus Püspöki Kar: Pásztorlevél az egyházmegyéek területének átrendezéséről. Budapest, 1993. június 1. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=295>
Letöltés: 2021. 01 31.

hiszen az 1920-as években a csanádi – napjainkban: szeged-csanádi – püspökség új központot, hittudományi főiskolát és székesegyházat építhetett Szegeden. Bár a magyar katolikus egyház ezeréves szervezeti egységét a történelmi Magyarország megszűnése és az azt jogilag megerősítő trianoni békeszerződés fölszámolta, az egyetemes egyház mint a keresztények közössége továbbra is – államhatároktól szabdalt volta ellenére – egységes maradt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai: egyházigazgatási iratok. 60/1930.; 314/1941.; 1500/1941.

Korabeli sajtó

Szeged, 1923. március 29.

Szegedi Új Nemzedék, 1941. július 13.

Feldolgozások

Balogh Margit – Gergely Jenő (1993): Egyházak az újkori Magyarországon. 1790–1992. Kronológia. História – MTA Történettudományi Intézete. Budapest.

Balogh Margit – Gergely Jenő (1996): Egyházak az újkori Magyarországon. 1790–1992. Adattár. História – MTA Történettudományi Intézete. Budapest.

Bélteki József (1996) [Glück Jenő]: Sajtóviesszhangok Glattfelder Gyula temesvári püspöki működésének utolsó éveiből. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1996/3–4. szám. 137–153. old.

Érszegi Márk Aurél (2015): Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatfelvétele 1920-ban. In: Fejérdy András szerk. (2015): Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai. 1920–2015. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség – Balassi Intézet – Római Magyar Akadémia – Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány. Budapest-Róma. 75–84. old.

Gergely Jenő (1997): A katolikus egyház Magyarországon. 1919–1944. Pannonica Kiadó. Pécs.

Gulyás László (2010): Trianon hatása a Kárpát-medence régióinak fejlődésére. Közép-európai Közlemények, 2010/3. szám. 140–147. old.

Hamerli Petra (2017): A Trianont követő „zűrzavar” Lorenzo Schioppa apostoli nuncius szemével (1920. október–december). Egyháztörténeti Szemle, 2017/2. szám. 80–96. old.

- Huntington, Samuel P. (2005):** A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Ford.: Pusztai Dóra – Gátsity Mila – Gecsényi György. Európa Könyvkiadó. Budapest. 2005.
- Merényi-Metzger Gábor (1996):** Pacha Ágoston püspök. Agapé Kiadó. Szeged.
- Miklós Péter (2001):** „Teljesül Szeged városának régi vágya.” Hatvan éves a szegedi székeskáptalan. Szeged, 2001/6. szám. 46–47. old.
- Miklós Péter (2002):** Adatok Glattfelder Gyula és Apor Vilmos kapcsolatához. Belvedere Meridionale, 2001/3–4. szám. 137–144. old.
- Miklós Péter (2003):** Az egyházmegyei központ kiépítése Szegeden. 1923–1941. Egyháztörténeti Szemle, 2003/2. szám. 86–99. old.
- Miklós Péter (2021):** Temesvártól Szegedig. Trianon hatása a csanádi egyházmegye életére és Glattfelder Gyula püspök tevékenységére. In: Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc szerk. (2021): Lokális Trianon. 1. köt. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben. 1919–1920. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 185–197. old.
- Pirigyi István (1990):** A magyarországi görög katolikusok története. 2. köt. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola. Nyíregyháza.
- Vizi László Tamás (2016):** A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010). CEPoliti. Budapest.
- Zombori István (2010):** Glattfelder püspök és a csanádi püspökség Szegedre költözése. 1918–1923. In: Zombori István szerk. (2010): A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok. Studia Historica 13. köt. Móra Ferenc Múzeum. Szeged. 173–190. old.